
4. ПРИВАТНИ ЧАСОВИ

У вези са овим делом рада, обавили смо два истраживања и то једно у Републици Србији, а друго у Словенији и Србији упоредо, на истом броју испитаника и узорку уједначеном по другим битним карактеристикама. Ово упоредно истраживање спровели смо са циљем да утврдимо да ли је појава приватних часова специфична само за Републику Србију а ако није да упоредимо резултате истраживања и одредимо и коментаришемо разлике, узроке и последице приватних часова у контекстима школских система (и друштвених односа) Словеније и Србије.

4.1. Приватни часови – истраживање у Републици Србији

Прво истраживање у Србији о приватним часовима базирали смо на околностима да је, крајем априла 2015. године (24. и 25. 04. 2015. године), *Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања* организовао у свим основним школама Републике Србије *Пробно тестирање знања за припрему завршног испита у школској 2014/2015. години*. Завод је, искористивши пробно тестирање ученика, целокупном материјалу придружио и један *Упитник за ученике*, осмишљен тако да се њиме могу прикупити подаци који су претежно у вези са ваншколском подршком ученицима у учењу. Подаци се односе на пол ученика, употребу језика у породици, степен образовања родитеља, родитељску подршку у учењу, приватне часове (да ли ученици узимају приватне часове и из којих наставних предмета) и успех на полугодишту (по предметима). Од др Драгана Банићевића, директора Завода, затражили смо и добили сагласност и подршку да прибавимо и анализирамо део упитника, сагласно нашим истраживачким пројектима. Прибавили смо и анализирали 1377 упитника, довољно да се резултати истраживања могу генерализовати на популацију ученика основних школа Србије. Како је у основном, веома је слично и у средњем образовању.

4.1.1. Проблем и мотивација истраживања

Школски систем Србије финансиран је тако да обезбеђује пуну подршку деци у предшколским установама, ученицима основних и средњих школа да у складу са личним способностима и интересовањима савладају прописани наставни план и програм и да стекну предвиђена знања. Наш систем предвиђа обавезне и изборне часове наставе (редовне, продужне, допунске и додатне) и низ ваннаставних активности које су у функцији наставног плана и програма. Све школе су попуњене прописаним стручним

наставницима, по наставним предметима, имају у радном односу стручне сараднике и ваннаставно особље, потребан простор, опрему и наставна средства. Број ученика у одељењима је из године у годину све мањи и мањи, што погодује индивидуализацији рада.

Упркос томе, појавио се и чврсто укоренио један ваншколски систем, који не финансира држава, већ родитељи лично и од кога држава не убира порез; овај систем нема прописаних правила, без икаквог надзора је, али је самоодржив и може се приметити да јача. То су приватни часови и њих најчешће ученицима држе управо наставници који у школама раде за државну плату. Чињеница да све већи број ученика узима приватне часове указује нам да су они корисни и да се на њих рачуна током целог школовања, а нарочито у кризним периодима као и у припреми уписа на наредне фазе школовања. Без намере да овом приликом улазимо у анализу узрока и последица појаве *паралелне школе* која је ван контроле система, у овом делу рада наумили смо да истражимо степен раширености приватних часова и да утврдимо број ученика осмог разреда који су се, у школској 2014/2015. години, одлучили за приватне часове;

– у склопу овога намеравамо да истражимо интересовање ученика за приватне часове по наставним предметима;

– и степен родитељске помоћи ученицима у учењу.

4.1.2. Узорак истраживања

За потребу дела истраживања које се односи на приватне часове прибавили смо и анализирали 1377 упитника из 24 основне школе (11 градских – 1149 ученика и 13 сеоских – 238 ученика). Узорком су обухваћени ученици осмог разреда у 2014/15. школској години. У Табели 7. приказали смо узорак школа; седиште као и број и проценат анкетираних ученика.

Табела 7: Узорак истраживања – приватни часови

	Основна школа, седиште	Број анкетираних ученика	%
1	Душан Јерковић, Ужице	172	12,86
2	Нада Матић, Ужице	107	8,00
3	Бреково, Бреково	15	1,09
4	Миодраг Миловановић Луне, Каран	20	1,45
5	Вук Караџић, Прибој	72	5,24
6	Мито Игумановић, Косјерић	74	5,37
7	Милосав Стиковић, Пријеполје	81	5,88
8	Благоје Полић, Кратово	1	0,07
9	Десанка Максимовић, Прибој	67	4,86
10	Саво Јовановић Сирогојно, Сирогојно	23	1,67
11	Душан Јерковић, Костојевићи	10	0,73

12	Јордан Ђукановић, Варда	15	1,09
13	Рифат Бурџовић Трио, Ка Бунари	32	2,32
14	Богосав Јанковић, Кремна	21	1,52
15	Гојко Друловић, Радоиња	16	1,16
16	Душан Томашевић Тирко, Велика Жупа	18	1,31
17	10. октобар, Доње Бабине	1	0,07
18	Никола Тесла, Прибојска Бања	14	1,02
19	Свети Сава, Бајина Башта	105	7,62
20	Стеван Јоксимовић, Рогачица	42	3,05
21	Владимир Перић Валтер, Пријепоље	139	10,09
22	Живко Љујић, Нова Варош	97	7,05
23	Светозар Марковић, Сјеница	88	6,39
24	Стеван Чоловић, Ариље	147	10,09
	Укупно	1377	100

Мишљења смо да је узорак од 24 градске и сеоске основне школе са 1337 ученика репрезентативан, поуздан за анализе и генерализације. Није могуће вршити уравнотежење узорка по врсти насеља будући да се у селима данас школује веома мали број ученика; доказ за то је да се у две сеоске школе из узорка школовао само по један осмак.

Циљ анализе података (процентним рачуном) је био да добијемо одговоре на три питања:

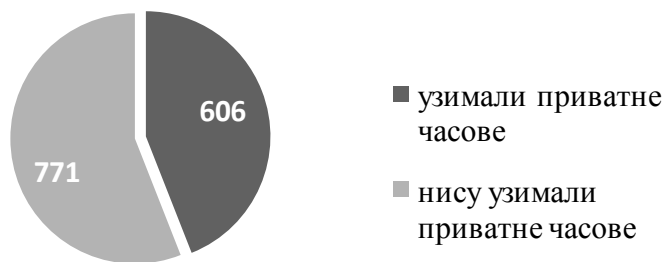
- 1) колики је број и проценат ученика осмог разреда у 2014/15. школској години узимао приватне часове;
- 2) какав је обухват наставних предмета приватним часовима и
- 3) да ли и у ком обиму се ученици *ослањају* на родитељску помоћ у учењу, односно да ли су родитељи спремни да раде са децом.

4.1.3. Обухват ученика осмог разреда приватним часовима

За потребу овог дела рада наводимо податак да се од 1377 анкетираних ученика осмог разреда нешто мање од половине – њих 606 (или 45,32 %) изјаснило да су у току осмог разреда узимали приватне часове. Уколико узмемо у разматрање градске школе, онда се проценат ученика који су узимали приватне часове у осмом разреду увећава на 49,96% (574 ученика) а у селу од 228 ученика њих свега 32 узима приватне часове што је 14% од укупног броја. Овај податак постаје разумљивији ако се зна да је наставницима забрањено да дају приватне часове ученицима из своје школе, а у селима других наставника и нема. Овде се отвара и низ нових питања, подобних за друга истраживања, која су у вези са прокламованим једнаким условима образовања, доступности подршке, конкурентности, борбе за боља места приликом уписа у средњу школу и факултете, остваривање права на домове, стипендије, ученичке кредите, учешће у пројектима и друго,

што зависи од успеха ученика. Јасно је да су сеоска деца, и по овом питању, у знатном заостатку. Изнете податке смо представили и графички.

График 1: *Обухват ученика осмог разреда приватним часовима у 2014/15. школској години*

На нивоу узорка нешто мање од половине ученика осмог разреда је у току тог разреда узимало приватне часове.

График 2: *Обухват ученика осмог разреда приватним часовима – градска средина – у 2014/15. школској години*

Што се тиче дела узорка ученика који се школују у граду, где је пону- да приватних наставника већа, утврдили смо да половина њих (574 или 49,96%) узима приватне часове. Будући да је анкета спроведена у контексту пробног тестирања завршног испита, дакле – у ситуацији која изазива позор и озбиљност не само ученика, већ и читаве породице, односно, у ситуацији у којој се траже тачни одговори, онда можемо тврдити да је висок, ако не и потпун, степен објективности анкетираних ученика. Сигур-

ни смо да је половина ученика осмог разреда 2014/15. године узимала приватне часове.

График 3: Обухват ученика осмог разреда приватним часовима – сеоска средина – у 2014/15 школској години

Кад је сеоска средина у питању добили смо податке према којима само 14% популације осмака узима приватне часове. Навели смо податак да у селима има само оних наставника који тим ученицима и предају, а да је законом забрањено да наставници држе приватне часове ученицима своје школе. Поред тога, у селима готово да више и нема наставника, јер они путују на посао из градских средишта. Ипак мислимо да, и поред свега наведеног, удео у структури презентованог односа има другачији приступ родитељству и другачије поимање животних обавеза на селу.

4.1.4. Обухват наставних предмета приватним часовима

Од укупног броја анкетираних ученика осмог разреда (1377) њих 606 се изјаснило да су током године узимали приватне часове. Систематизоване одговоре, по наставним предметима, приказали смо у Табели 8.

Табела 8: Обухват наставних предмета приватним часовима

Наставни предмет	Број ученика који су у оквиру тог предмета узимали приватне часове
српски (матерњи) језик	79
математика	450
физика	82
хемија	77
биологија	3
географија	4
историја	3
страни језик	124

У овој ситуацији није могуће рачунати проценте јер су се неки ученици изјаснили за више наставних предмета. Евидентно је да у овом контексту предњаче приватни часови математике (450 ученика). У знатном заостатку је страни језик (изјаснило се 124 ученика), следи физика (82), српски језик (79), хемија (77), затим географија (4), биологија и историја (по 3 ученика).

4.1.5. Родитељска помоћ у учењу

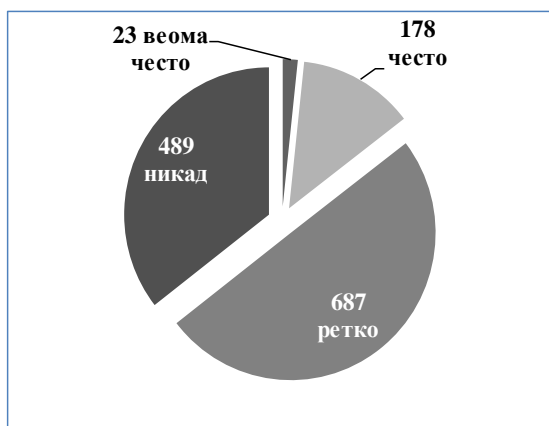
У вези са спремношћу родитеља да помогну деци у учењу, или са спремношћу деце да прихвате родитељску помоћ, постављено је питање ученицима у односу на ту околност. Добили смо неочекиване податаке (Табела 9).

Табела 9: Родитељска помоћ у учењу

Колико често учиш уз помоћ родитеља			
Веома често	Често	Ретко	Никад
23	178	687	489

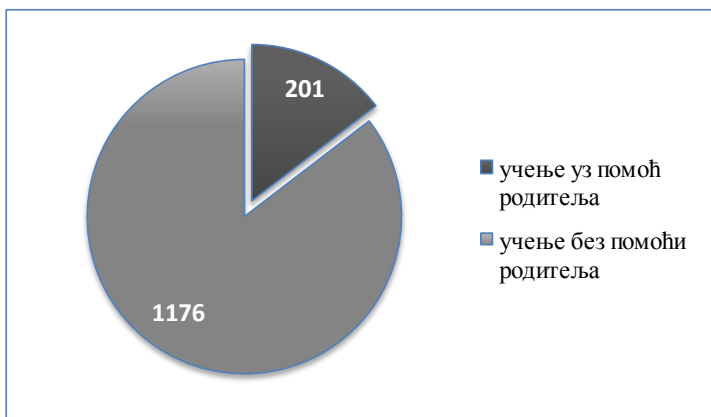
Произилази да су само 23 испитана ученика (1,67%) сигурни у тврдњи да се у учењу ослањају на родитељску помоћ. Од укупног броја испитаника, њих 178 (12,93%) изјаснило се да често ради са родитељима; 687 (49,89%) ретко тражи родитељску помоћ, а 488 (36,50%) никада није учило уз помоћ родитеља. Добијене податке приказали смо графички (График 4).

График 4: Учење уз помоћ родитеља (Колико често учиш уз помоћ родитеља)

Обједињене тенденције одговора (сличне по усмерењу, различите по интензитету) приказали смо Графиком 5.

График 5: Учење уз помоћ родитеља – обједињене тенденције

Према подацима (График 5), произилази да веома мали број родитеља показује интерес за успех свога детета кроз рад са њим; да нису спремни да се ангажују и да учине лични напор како би успех детета био бољи. Већ смо истакли да су нас ови подаци изненадили, нисмо их очекивали. Некакво оправдање за презентоване податке можда можемо наћи у овим околностима: анкетом су обухваћени ученици осмог разреда; овај (тинејџерски) узраст карактерише, поред осталог, и одређени (изражени) бунт према свему и свима, па и према родитељима. Могуће је да су се неки од испитаних ученика овако изјашњавали како би истакли своју зрелост и независност, а да суштински ствари тако не стоје и да су, ипак, чешће били у прилици да уче уз родитељску помоћ. Овај наш став донекле је у контрадикцији са коментарима о објективним одговорима ученика (испод Графика 2), али је могућ и ово је једини изузетак.

4.2. Приватни часови, упоредно истраживање Република Словенија – Република Србија

Паралелно истраживање у две основне и две средње школе република Словеније и Србије спровели смо у јуну 2015. године. Циљ истраживања је био, првенствено, да установимо да ли су приватни часови својствени само нашим ученицима а ако нису у којој мери је ова појава код нас изражена у односу на Словенију. Поред овога, прикупили смо и податке који се тичу допунске и додатне наставе. У оквиру отворених питања затражили смо од испитаника да одговоре на питања: 1) због чега посећују приватне часове; 2) зашто ученици избегавају часове допунске наставе. За прикупљање пода-

така користили смо упитнике, који су за основне школе различити у односу на упитнике за гимназије, јер у словеначким гимназијама немају допунску наставу каква је код нас, већ систем настоји да потребе ученика задовољи на часовима редовне наставе путем потребног и довољног степена индивидуализације и диференцијације наставе.

У конципирању упитника као и у тумачењу појединих одговора ученика а нарочито тенденција помогла нам је Весна Лешник, директорка Основне школе *Назарје* у Назарју, у истоименој општини на северу Словеније. Она је превела упитнике на словеначки језик и спровела истраживање у школи. Такође, у истраживање је укључила Гимназију у Велењу као еквивалент Гимназији „Свети Сава“ у Пожеги. Са Весном Лешник током јуна и јула 2015. године остварили смо многе контакте и консултације, што је резултирало слањем 91 упитника из Словеније крајем јула 2015. године. (упитници у прилогу, прилози 3–6).

Упркос чињеници да су школски системи Словеније и Србије развијени из некада јединственог система, данас постоје знатне разлике. У Републици Словенији основно школовање траје девет година и састоји се од три циклуса образовања (3+3+3). Сличан концепт био је замишљен и у Србији, након 2000. године, за време министра др Гаша Кнежевића; у том правцу су и кренуле реформе, али је, променом власти и министра просвете, тај концепт одбачен и изменама закона је уведен данашњи концепт (припремни предшколски програм, први четворогодишњи циклус, други четворогодишњи циклус). Имајући у виду наведено, определили смо се да узорком обухватимо осми и девети разред у Словенији и седми и осми у Србији. Ученици одговарајућих еквивалентних разреда рођени су исте године.

Поред наведеног, упитницима нисмо могли обухватити успех ученика, будући да у Републици Словенији већ неколико година уназад немају категорију *успех*; нисмо могли тражити ни просек оцена јер Словенци својим ученицима не рачунају ни просек. Разлог за овакав приступ је у њиховом мишљењу да нема оправдања да се ученици пореде међусобно, јер они нису рођењем добили исте способности. Сматрају да су сви њихови ученици најбољи, за себе, будући да Словенци теже школском систему који ће из сваког ученика *извући* максимум, па је одређивање и награђивање најбољих ученика у њиховом систему одбачено као концепт. У Словенији немају крајње компликован систем завршног испита и уписа у средње школе какав је код нас, већ ученике уписују на основу њихових диспозиција и квалитетне вишегодишње професионалне оријентације коју раде школе у сарадњи са родитељима и привредним субјектима; школски успех или просек оцена им није потребан ни приликом конкурса за ученичке и студентске домове, будући да за домове нема интересовања које надмашује капацитете, јер

држава субвенционише станарине и кад их ученици и будући студенти уговоре са приватним лицима.

Што се тиче упитника које смо припремили за средње школе, суочили смо се са додатном потешкоћом: средње школе у Словенији немају ни допунску ни додатну наставу какву ми познајемо. Они подршку ученицима са различитим способностима базирају на индивидуализацији и диференцијацији наставног процеса током школовања. Али, и Словенци плаћају приватне часове (inštrukcije), па смо око ове околности базирали упитнике истраживања.

4.2.1. Узорак истраживања

Узорком истраживања је обухваћено 182 редовних ученика, по 91 из школских система република Словеније и Србије, у школској 2014/15. години. Ученици су похађали последња два разреда основне, односно први и четврти разред средње школе – гимназије. Структуралне елементе узорка приказали смо у Табели 10.

Табела 10: Узорак истраживања

Република Словенија			Република Србија		
Установа и место	Анкетирани ученици		Установа	Разред и број анкетираних ученика	
	разред	број			
Основна школа „Назарје“ Назарје	8	27	ОШ „Димитрије Туцовић“ Чајетина	7	27
	9	22		8	22
Гимназија Велење	1	17	Гимназија „Свети Сава“ Пожега	1	17
	4	25		4	25
УКУПНО	4 разреда	91		4 разреда	91

Република Словенија са око 2050000 становника је административно подељена на 211 општина. Истовремено у Србији, са преко девет милиона становника формирано је 198 општина, па није било могуће уједначити узорак школа по бројности становника у општинама, али смо настојали да места у којима су седишта школа буду уједначена по броју становника, као и да школе буду сличне по броју ученика. Кад је средња школа у питању, имали смо у виду, поред наведеног, и образовне профиле које тамо школују. Сматрали смо да би било занимљиво упоредити образовни ниво родитеља ученика па смо и те податке обрадили и приказали табеларно (Табела 11).

Табела 11: Узорак истраживања према образовању родитеља

	Република Словенија						Република Србија					
	Основна школа	Средња школа	Виша школа	Факултет	Мр	Др	Основна школа	Средња школа	Виша школа	Факултет	Мр	Др
Стручна спрема оца	13	34	25	11	5	3	5	49	9	17	4	
Стручна спрема мајке	7	40	16	22	5	1	4	47	15	11	/	1

Према подацима (Табела 11), стручна спрема родитеља ученика из узорка је уједначена, уз неколико изузетака (већи проценат очева са основном школом у Словенији; мањи са средњом школом; али са скоро троструко већим вишим образовањем. Стручна спрема мајки је уједначена са изузетком факултетски образованих мајки којих је у Републици Словенији дупло више. Наш главни закључак, кад је степен стручне спреме родитеља у питању, је да ова независна варијабли нема утицаја на одлуке ученика које иду у правцу посете часовима допунске, додатне наставе или приватних часова.

Аналізу истраживања усмерили смо на одговоре ученика који се тичу следећих питања: 1) да ли су у досадашњем школовању присуствовали часовима допунске, додатне наставе, и да ли су узимали приватне часове (подаци су систематизовани у Табели 12); колико приватних часова су испитани ученици посетили у јуну 2015. године (Табела 13); најзанимљивије резултате смо добили када смо посећеност приватним часовима разврстали по разредима (Табела 14).

4.2.2. Резултати истраживања

У Табели 12. дали смо упоредни приказ података о похађању часова допунске, додатне наставе и приватних часова током школовања у периоду који је анкетирању претходио. Податке смо и сабрали. У вези са овим напомињемо да је анализа (упоређивање укупних података) ограничена околностима да су неки ученици уписивали податке за више наставних предмета.

Табела 12. *Присуство ученика из узорка допунској, додатној настави и приватним часовима (у досадашњем школовању)*

Да ли сте у досадашњем школовању похађали часове:	Република Словенија			Република Србија		
	допунска настава	додатна настава	приватни часови	допунска настава	додатна настава	приватни часови
Српски/словеначки језик	5	7	2	18	3	6
Математика	27	12	22	34	8	32
Страни језик	10	4	8	2	1	13
Географија	11	1	0	3	5	1
Историја	12	6	1	1	1	1
Биологија	1	2	0	0	13	0
Физика	10	7	10	2	0	2
Хемија	2	4	7	4	5	4
УКУПНО	78	43	50	64	36	59

Испитане ученике из Републике Србије карактерише наклоњеност допунској настави; затим следе приватни часови, па додатна настава. Идентична је ситуација (са нешто измењеним вредностима) и у Републици Словенији, с тим што су Словенци у већој мери заинтересовани за часове допунске наставе а Срби за приватне часове.

Конкретне податке о броју посета приватним часовима приказали смо у табели 13:

Табела 13: *Посета ученика приватним часовима у – укупан број часова у мају 2015. године*

Република Словенија	89 часова
Република Србија	145 часова

Одлучили смо се да тражимо подате о посети приватним часовима за месец мај 2015. године, због тога што је тај месец претходио месецу у коме је вршено истраживање па су подаци ученицима били свежи, што је резултирало поузданијим одговорима. Испоставило се, дакле, да су ученици из Словеније узели 89 приватних часова а Србије 145. Податке смо приказали и графички (График 6).

График 6: *Посета приватним часовима у мају 2015. године*

Анализирали смо посећеност приватним часовима по разредима (Табела 14).

Табела 14: *Посећеност приватним часовима у мају 2015. године – по разредима*

Република Словенија				Република Србија			
осми	девети	први средње	четврти средње	седми	осми	први средње	четврти средње
34	10	33	12	32	43	16	54

Податке смо представили и Графиком бр 7.

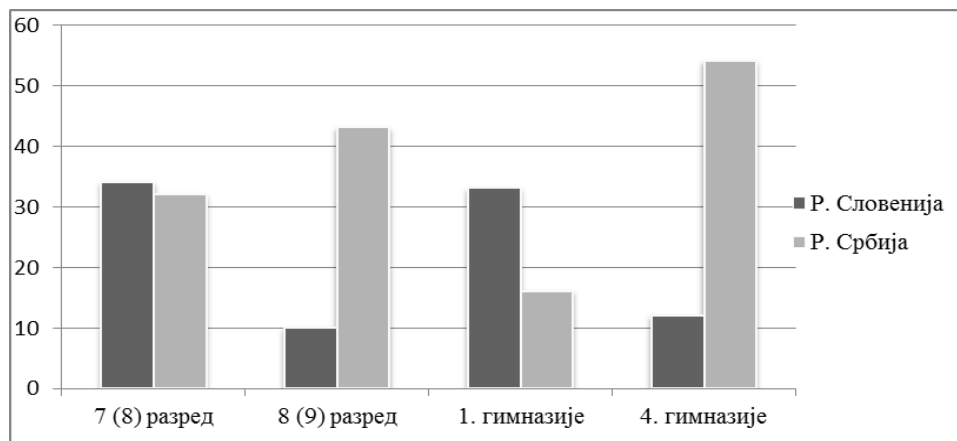
График бр. 7: *Посећеност приватним часовима ученика узорка у мају 2015. године*

График 7 више него очигледно представља главну тенденцију по којој Словенци сасвим релаксирано прелазе у наредне нивое школовања – за разлику од Срба.

4.2.3. Закључци

– Резултати овог истраживања показују да тенденција ка приватним учитељима постоји, независно од просветног система, економског стања у једној држави или укупних друштвених односа, односно да приватни часови нису иманентни само Србији. Издвајамо податак да је 40 од 91 анкетираниог ученика Републике Словеније (основне и средње школе), током школовања, узимало приватне часове. Суштинска разлика је у томе што су у Словенији и приватни часови под контролом, па их наставници (и студенти наставничких факултета) држе у регистрованим агенцијама и плаћају порез. Учили смо да у Словенији постоји понуда приватних часова (*inštrukcije*) на школским огласним таблама; у овој земљи приватни часови су прихваћени као позитивна и корисна допуна школске (државне) наставе;

– У Републици Србији су приватни часови често генерисани малверзацијама и личним финансијским интересима наставника; одговарајући на отворена питања, већа група ученика наводи да приватне часове узима јер су корисни, на супрот школским предавањима која су неразумљива, недовољна и досадна, па *терају* ученике ка приватним професорима (Прилог 7);

– Образовни систем Словеније обезбеђује *опуштеније* школовање, нарочито приликом уписа у средње школе и на факултете. О томе сведочи чињеница да код Словенаца у завршним разредима (пред упис) пада интерес за приватне часове, док у Србији, у тој ситуацији, тај интерес вртоглаво расте. То значи да су ученици у Словенији већ нашли своје место, одредили будуће занимање, па упис у средње школе или на факултете више има формалну и свечану ноту, за разлику од уписног система у Републици Србији који је изузетно стресан и за ученике и за родитеље, па и за министра просвете¹.

Главни закључак је да су приватни часови неминовност и да ће их увек бити уколико су деца уписана у државне школе. Појављују се као прелазна форма ка приватним школама. У последњих петнаест година „догодила се и омећила прерасподела образовне суштине и образовне форме, па се

¹ Са оваквим мишљењем донекле се не слаже сарадница Весна Лешник, директорка Основне школе *Назарје* (једна од уредница Монографије). Она сматра да је констатација о *опуштеном упису* у средњу школу на месту, али да у Словенији, слично Србији, упис на факултете није једноставна процедура и многи свршени средњошколци имају проблеме да достигну висок број бодова који факултети захтевају.

суштина преселила у приватне станове ученика и наставника а форма је остала у школским учионицама и евиденцији. Сматрамо да је стање, какво смо описали, увод у приватно школство, које ће преузети примат и свођење државних школа на ниво пружања елементарних образовних услуга широким масама, које неће бити у финансијским приликама да шаљу децу у приватне школе“ (Стопић, 2015: 4).

Словеначки модел, по коме су приватни часови дозвољени и слободни, али од стране регистрованих привредних субјеката (незапослених наставника или студената), који плаћају порез и код нас би представљао излаз из коруптивне зоне (која је преовлађујућа). То би, уједно допринело да многи незапослени наставници смање притисак на радна места у школама или да квалитетније *преброде* период до радног места у школи.